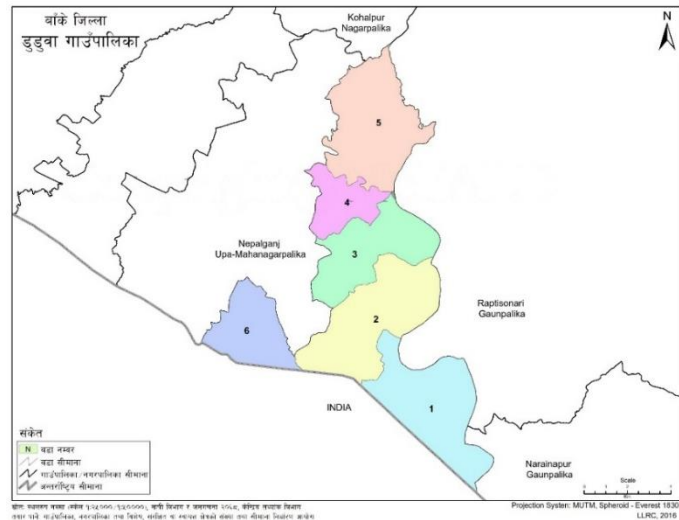

डुडुवा गाउँपालिकामा हरियो वन कार्यक्रम

डुडुवा गाउँपालिकाको परिचय

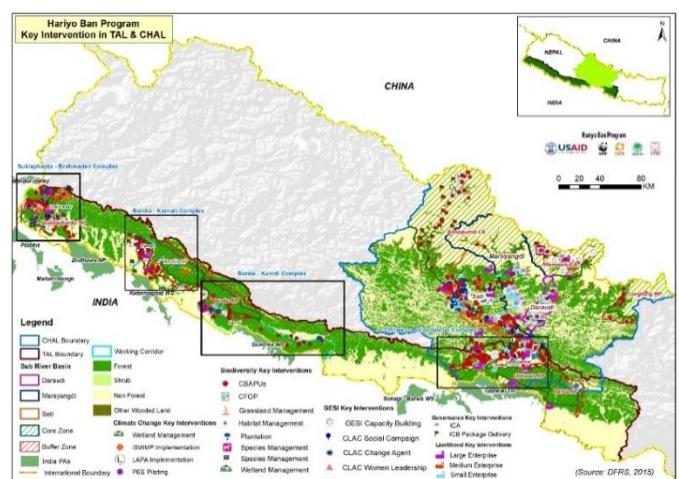
नेपालको लुम्बिनी प्रदेश स्थित बाँके जिल्लामा अवस्थित ८ वटा स्थानीय तहहरू मध्येको डुडुवा गाउँपालिका आफ्नै मौलिक पहिचान भएको गाउँपालिका हो । वि.सं. २०७३ साल फाल्गुन २७ गते स्थापित यस गाउँपालिकाको नामाकरण डुडुवा नाला/खोलाको नामबाट गरिएको हो। साविकको कम्दी, होलिया, बेतहनी, बनकट्टी, हिरमिनिया (साविक ७ न. वडा बाहेक) गा.वि.स. लाई एकिकृत गरी यस गाउँपालिकाको स्थापना गरिएको हो । आर्थिक रूपले सम्भावनायुक्त, प्राकृतिक रूपले भरिपूर्ण, सामाजिक संस्कृतिक रूपले विविधता भएको यस गाउँपालिका नेपालको तराई क्षेत्रमा अवस्थित छ । यसको सिमाना दक्षिण पूर्वमा नरैनापुर गाउँपालिका र भारत, उत्तरपूर्वमा राप्ती सोनारी गाउँपालिका, उत्तरमा कोहलपुर नगरपालिका र पश्चिममा नेपालगंज उपमहानगरपालिका रहेको छ ।

कुल ९१.१ वर्ग कि.मि. मा फैलिएको यस गाउँपालिकामा ६ वटा वडाहरू रहेका छन् भने गाउँपालिकाको केन्द्र वडा नं. ३ को बनकट्टीमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या ४५,०१९ रहेको छ जसमध्ये पुरुष २३,६२३ र महिला २१,३९६ रहेका छन् । यहाँको कुल जनघनत्व ५३६.५५ वर्ग कि. मि. रहेको छ । नागरिकहरूको मुख्य पेशा कृषि हो भने खरिद विक्री तथा कामको सिलसिलामा अधिकांश नागरिकहरू नेपालगंज र भारतको रुपैडिहा जाने गर्दछन् । विविध धर्मावलम्बिहरूको मिश्रित बसोवास रहेको यस गाउँपालिका धार्मिक राष्ट्रियताको नमुनाको रूपमा रहेको छ । (स्रोत: डुडुवा गाउँपालिकाको आधिकारिक वेबसाइट)

डुडुवा गाउँपालिकामा हरियो वन कार्यक्रमको भूमिका

अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइड) को सहयोगमा सञ्चालित हरियो वन कार्यक्रमको उद्देश्य नेपाली समुदाय र जैविक विविधतालाई लाभ पुऱ्याउनु हो । हरियो वन कार्यक्रम डब्लुडब्लुएफ नेपालको नेतृत्वमा केएर नेपाल, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष सहित चारवटा संस्थाले संयुक्त रूपमा कार्यान्वयन गरिरहेका छन् । कार्यक्रमको पहिलो चरण सन् २०११ मा सुरु भएर सन् २०१६ मा अन्त्य भएको थियो । पहिलो चरणका उल्लेखनीय उपलब्धि र सिकाईहरूलाई अवलम्बन गर्दै कार्यक्रमको दोस्रो चरण सन् २०१६ देखि नै सुरु भई ५ वर्षसम्मका

लागि सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रमले चितवन अन्नपूर्ण भू-परिधि र तराई भू-परिधिमा काम गर्छ । यसका दुई कार्यक्षेत्र जैविक विविधता संरक्षण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन रहेका छन् । यी दुई कार्यक्षेत्र भित्र बजारमा आधारित जीविकोपार्जन, सुशासन र लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका कार्यक्रम पर्दछन् ।

हरियो वन कार्यक्रमले डुडुवा गाउँपालिकामा पहिलो चरणदेखि नै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । विपन्न वर्ग तथा पिछडिएका समुदायहरूको उल्लेख्य बसोबास भएको यस गाउँपालिकामा हरियो वन कार्यक्रमले जैविक विविधता संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । भू-क्षय, वन्यजन्तु चोरी-सिकारी, अव्यवस्थित पूर्वाधार निर्माण, वन पैदावारको गैहकानुनी संकलन, अतिक्रमण, मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व, जलवायुजन्य प्रकोपहरू (जस्तै बाढी, डुबान, कटान तथा पटानका साथै खडेरी, हावाहुरी, महामारी, आगलागी), लैङ्गिक असमानता तथा सामाजिक बञ्चितकरण, जीविकोपार्जन सुधार र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समूहहरूमा सुशासन तथा समावेशीकरण आदि विषयहरूका समाधान तथा न्यूनीकरणका लागि डुडुवा गाउँपालिकामा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् र लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि गाउँपालिका र अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग सहकार्य, समन्वय र साभेदारी गरी सकंटासन्न वडा तथा समुदायहरूमा हरियो वन कार्यक्रमद्वारा निम्नानुसारका क्रियाकलाप सञ्चालन भइरहेका छन् ।

सि.नं	क्रियाकलापहरू	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
१	जैविक विविधता संरक्षण				
१.१	समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाई परिचालन	समुह	७	७ वटा सामुदायिक वनहरूमा	गाउँपालिकामा रहेका ७ वटा सामुदायिक वनमा समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईहरू परिचालनमा सहयोग, ७७ स्वयंसेवी युवाहरू आवद्ध जसमा ३४ जना महिलाहरू तथा १६ जना दलितहरू रहेका छन् ।
१.२	सामुदायिक वनमा विभिन्न प्रजातीका विरुवाहरू वृक्षारोपण	संख्या	विभिन्न प्रजातिका ४४,३०८ विरुवाहरू	६ वटा सामुदायिक वन	साथै कम्दी सामुदायिक नर्सरी स्थापना गरी अहिले सम्म ५२,२४९ हजार विभिन्न प्रजातिका विरुवा उत्पादन गरिएको ।
१.३	काँडे तारबार र अग्निपथ निर्माण तथा मर्मत	कि मि	२६.९	७ वटा सामुदायिक वन	७ वटा सामुदायिक वनमा २६.९ कि मि काँडे तारबार गरिएको
१.४	बजारमुखी जीविकोपार्जन: बजारमा आधारित वैकल्पिक जीविकोपार्जन विकास तथा प्रवर्द्धन				
१.४.१	घरधुरी स्तरको जीविकोपार्जन सुधार	घरधुरी	६६	डुडुवा गाउँपालिका	तरकारी खेती, माछा पालन, बाखा पालन, कुखुरा पालन तथा पसल व्यवसाय
१.४.२	सीपमुलक तालिम	जना	१९ जना वनमा आश्रित व्यक्तिहरू	डुडुवा गाउँपालिका	प्लम्बिड तालिम - ५ जना खाजा नास्ता बनाउने तालिम - १० जना कपाल काट्ने तालिम - ४ जना

सि.नं	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
१.४.३	घुम्तीकोष	जना	१३३ जना वनमा आश्रित व्यक्तिहरु	डुडुवा गाउँपालिका	१३३ जनाद्वारा जीविकोपार्जन सुधारको लागि स्थापना गरिएको कोषको सहयोगबाट विभिन्न आयआर्जनका व्यवसायहरु सञ्चालन
१.५	बायोग्याँस	संख्या	७३ घरधुरीहरु	बाबुकुवा सामुदायिक वन	पर्यावरण संरक्षणमा सहयोग पुगनुका साथै लाभान्वित समुदायहरुमा ईन्धनका लागि वनमा आश्रित हुने क्रममा उल्लेख्य सुधार
२.	योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको मूलप्रवाहीकरण				
२.१	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनको मूलप्रवाहीकरण अभिमुखीकरण तालिम कार्यक्रम	संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनको मूलप्रवाहीकरणबारे स्थानीय सरकारका जनप्रतिनिधी तथा सरोकारवाला निकाय तथा समुदाय लक्षित वर्गहरुलाई सचेतना तथा क्षमता विकास अभिवृद्धि तालिम
२.२	जिल्ला परियोजना सल्लाहकार समिति/ जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति (DPAC/DFSCC) बैठक तथा संयुक्त अनुगमन	संख्या	१	बाँके	जिल्ला स्थित सरोकारवाला निकायहरु, स्थानीय सरकार तथा सम्बन्धित लक्षित समुदायका वर्गहरुलाई कार्यक्रमका विविध क्रियाकलापहरुको बारेमा जानकारी,सुझाव तथा आवश्यक परिमार्जन सँगै क्रियाकलापको संयुक्त कार्यान्वयनका लागि साभेदारी, सहकार्य तथा समन्वयको वातावरण विकास
२.३	स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना निर्माण तथा प्रकाशन	पटक	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	स्थानीय विपद् जलवायु उत्थानशील समिती तथा सरोकारवाला निकायहरुका प्रतिनिधी सहितको अन्तरक्रियात्मक गोष्ठी मार्फत अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण
३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि पूर्व तयारी तथा अनुकूलन				
३.१	स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाका प्राथमिकिकृत क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयनमा सहयोग				
३.१.१	सचेतना/क्षमता अभिवृद्धि र सुशासन	स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● बालविवाह रोकथाम तथा दाईजो प्रथा न्युनीकरण सम्बन्धी सचेतनामुलक सडक नाटक अभियान सञ्चालन ● ५ वटा सा.व.उ.सहरुमा वन डढेलो न्युनीकरण सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम
३.१.२	जलवायु अनुकूलित वा उत्थानशील जीविकोपार्जन र फरक प्रभाव सम्बोधनका कार्यक्रम	संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (आई.पी.एम) प्रदर्शनी स्थल तथा सिकाई केन्द्र स्थापना र व्यवस्थापनमा सहयोग सँगै कृषकहरुलाई सो बारे अभिमुखीकरण

सि.नं	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
३.१.३	साना संरचना तथा अनुकुलन प्रविधि एवं विपद जोखिम न्यूनीकरण संरचना निर्माण	संख्या	४	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● लिवाडीटोल तटबन्ध निर्माण ● वभनपुरवा सिचाई पोखरी निर्माण ● पश्चिम तिलकपुर तटबन्ध निर्माण ● लडियाघाट तटबन्ध निर्माण
३.१.४	योजना तर्जुमा, अनुगमन, पुनरावलोकन तथा सिचाई आदान प्रदान	पटक	६	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	लापा योजना माथिको छलफल, एकीकृत लापा क्रियाकलाप कार्यान्वयन, क्रियाकलाप कार्य प्रगति समिक्षा, फिल्ड स्तरीय अनुगमन तथा समिक्षा
३.१.५	जलवायु परिवर्तन र विपद जोखिमबाट परेका फरक प्रभाव सम्बोधनका लागि क्रियाकलाप कार्यान्वयन	प्याकेज	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४	<ul style="list-style-type: none"> ● पुर्णिमा महिला सा.व.उ.सका ४० जना विपन्न तथा अति विपन्न घरधुरीहरुलाई सुपानेट भुल वितरण सहयोग
३.१.६	विपद पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्य सम्बन्धि क्षमता विकास अभिवृद्धिमा सहयोग	संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा (Initial Rapid Assessment) मोबाइल एप तालिम
३.१.७	स्थानीय समाधानको उपाय सम्बन्धि तालिम	संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● पातको थैलामा बेर्ना उत्पादन
३.१.८	एग्रो एडभाईजरी सेवाका लागि NARC र अन्य सरोकारवालाहरूसंग सहकार्य (केएर/सामर्थ्यसंगको सहकार्यमा)	प्याकेज	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● डुडुवा गाउँपालिका स्थित ३ वटा कृषक समुहहरु (पिपल चौतारी, परिश्रमिक र पश्चिम तिलकपुर) मा कृषि अभियन्ता मार्फत साप्ताहिक रुपमा कृषि जानकारी बुलेटिन बारे अभिमुखीकरण ● २० जना कृषकहरुलाई ३ दिने च्याउ खेती उत्पादन सम्बन्धी तालिम तथा सरसामग्री सहयोग ● NARC र अन्य सरोकारवालाहरुको सयुक्त अनुगमन कार्यक्रम ● ३ वटा कृषक समुहहरुमा १ दिने बेमौसमी तरकारी खेती उत्पादन तथा आई.पी.एम सम्बन्धी तालिम
४	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण				
४.१	महिला नेतृत्व विकासमा पुरुष तथा निर्णायक वर्गको संलग्नता	पटक	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	डुडुवा गाउँपालिका क्षेत्रका ५ वटा वन समुहका ४९ जना कार्यसमिति पदाधिकारीहरुलाई ४ दिने तालिम तथा कार्ययोजना कार्यान्वयन

सि.नं	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
४.२	परिवर्तनका संवाहकहरु मार्फत सामाजिक रुपान्तरणका क्रियाकलाप कार्यान्वयनमा सहयोग	संख्या	१	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	५ वटा सा.व.उ.सका ३० जना कार्यसमितिका पदाधिकारीहरुलाई काम, कर्तव्य, अधिकारसँगै नेतृत्व क्षमता, ज्ञान, सीप, क्षमता विकासका लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम कार्यान्वयन
४.३	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि आन्तरिक नीति तथा योजना निर्माण	संख्या	२ सा.व.उ.स	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● बाबुकुवा सा.व.उ.स ● पुर्णिमा महिला सा.व.उ.स
५	सुशासन				
५.१	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समुहमा संस्थागत क्षमता विकास मार्गदर्शन मार्फत क्षमता विकासमा सहजिकरण	समुह	४ सा.व.उ.स	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● गोकुल सा.व.उ.स ● बभनपुरवा सा.व.उ.स ● बाबुकुवा सा.व.उ.स ● पुर्णिमा महिला सा.व.उ.स
५.२	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समुहहरुको संस्थागत क्षमता पुनःआँकलन	समुह	४ सा.व.उ.स	डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५	<ul style="list-style-type: none"> ● गोकुल सा.व.उ.स ● बभनपुरवा सा.व.उ.स ● बाबुकुवा सा.व.उ.स ● पुर्णिमा महिला सा.व.उ.स

मुख्य उपलब्धिहरु

- चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईका युवाहरुले वन र वन्यजन्तुको चोरीशिकार तथा अवैध ओसारपसारलाई निरुत्साहित गर्ने, समुदायमा सचेतना फैलाउने, कानून नियमन निकायलाई सहयोग गर्ने, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण तथा वन डहेलो नियन्त्रणमा सहजीकरण गर्ने जस्ता कार्यमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छन् ।
- सीपमूलक तालिम सञ्चालन पश्चात उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका लागि न्यूनतम अवसर प्राप्त गर्नबाट समेत बञ्चित भएकाहरुलाई यस्तो शिक्षा र तालिमका अवसरहरु प्राप्त गर्न सहज र उपयुक्त वातावरण तयार भएको छ । गत वर्ष डुडुवा गाउँपालिकाका वनमा आश्रित घरधुरीहरुले विभिन्न व्यवसाय सञ्चालन गरी रु. १७,६७,००० आम्दानी गर्न सफल भएका छन् ।

- बायोग्याँसको निर्माणबाट पर्यावरण संरक्षणमा सहयोग पुग्नुका साथै लाभान्वित समुदायहरू ईन्धनका लागि वनमा आश्रित हुने क्रममा उल्लेख्य सुधार आएको छ । यसबाट ती घरधुरीहरूमा स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असर र ईन्धनका लागि आर्थिक भारमा पनि कमी आएको छ ।
- बजारमा आधारित वैकल्पिक जीविकोपार्जन विकास तथा प्रर्वद्धनका लागि आयमुलक क्रियाकलापहरूमा जोड्नका लागि उद्यम विकासका लागि संकटासन्न समुदायका विपन्न तथा अति विपन्न घरधुरीलाई आवश्यक प्राविधिक तालिम र सरसामग्री सहयोगले सो समुदाय आयमुलक कार्यसँग जोडिँदा जीवनस्तर सुधारमा सहयोग भएको पाइएको छ ।
- स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ र ५ को योजना अनुसार प्राथमिकीकृत क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग गर्दा खेरी अति उच्च जोखिममा रहेका घरपरिवारलाई विभिन्न किसिमका फाईदाहरू पुगेको छ । साथै यस गाउँपालिका अर्न्तगत रहेका नदी किनारका संकटासन्नता समुदायलाई वर्षेनी आइपर्ने बाढी, कटान पटान जस्ता विपदको जोखिम न्यूनीकरणमा योगदान पुगेको छ र निम्न क्रियाकलापहरू सफलतापूर्वक सम्पन्न भएका छन् ।
- डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ५ स्थानीय अनुकूलन योजना मार्फत लिवाडी टोल स्थित डुडुवा खोलामा ४७ मिटर तटबन्ध निर्माणद्वारा २० हेक्टर जमिन भुक्षय हुनबाट जोगिएको र प्रत्यक्ष लाभान्वित घरधुरी: ५० (वाहमण/क्षेत्री: २२, दलित: ४, जनजाति: २४) विपन्न घरधुरीलाई बाढी, कटान, पटान जस्ता विपदको जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको छ ।
- डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ५ स्थानीय अनुकूलन योजना मार्फत लडियाघाट स्थित डुडुवा खोलामा २० मिटर तटबन्ध निर्माणद्वारा २.५ हेक्टर जमिन भुक्षय हुनबाट जोगिएको र प्रत्यक्ष लाभान्वित घरधुरी: १०५ (वाहमण/क्षेत्री: २१, दलित: ६, जनजाति: ३७, अन्य ४१) विपन्न घरधुरीलाई बाढी, कटान, पटान जस्ता विपदको जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको छ ।
- डुडुवा गाउँपालिका वडा नं ४ स्थानीय अनुकूलन योजना मार्फत पश्चिम तिलकपुर स्थित डुडुवा खोलामा २६ मिटर तटबन्ध निर्माणद्वारा ३ हेक्टर जमिन भुक्षय हुनबाट जोगिएको र प्रत्यक्ष लाभान्वित घरधुरी: १०६ (वाहमण/क्षेत्री: ७७, दलित: १८, जनजाति: ३, अन्य: ८) विपन्न घरधुरीलाई बाढी, कटान, पटान जस्ता विपदको जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको छ ।
- बाढी, डुबान, कटान तथा पटान ग्रस्त क्षेत्रमा जैविक तटबन्ध निर्माण कार्य तथा बाँस रोपण जस्ता कार्यहरूले गर्दा सो विपदहरूबाट हुने क्षती न्यूनीकरण हुनुका साथै वातावरणीय अनुकूलतामा सहयोग पुगेको छ ।
- बैमौसमी तरकारी खेती प्रर्वद्धनका लागि आधुनिक टनेल खेती प्रविधि विकासमा कृषक वर्गहरूको प्राविधिक ज्ञान,सीप तथा क्षमता विकास सँगै आयमुलक क्रियाकलापमा जोडिएका छन् जसले गर्दा मानव स्वास्थ्य, पोषण, जलवायु अनुकूलित कृषि क्रियाकलाप सम्बन्धि चेतना अभिवृद्धि तथा प्रयोगले जीवनस्तर सुधारमा सहयोग पुगेको पाइएको छ ।
- सामाजिक विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन विकास गर्दा यस बाँके कम्दी ब्लकका मुख्य सवालहरूका रूपमा सा.व.उ.स.का सदस्यताबाट वहिस्करण, असमान शक्ति सम्बन्ध, महिलाहरूको गतिशिलता तथा भूमिका परिवर्तन, मध्यपान तथा घरेलु हिंसा, जातीय विभेद, जलवायु परिवर्तनको प्रभावले संकटासन्न, खडेरी, कीरा रोग प्रकोपको कारणले खाद्य सुरक्षामा समेत असर, महिलाहरूमा कार्यबोभ, दलित र जनजातीहरूमा बहुविवाह र व्यक्तिगत घटना दर्ता नगर्ने आदि सामाजिक सवालहरू देखा परेका थिए भने उक्त सवाल सम्बोधनका लागि स्थानीय सरकार, सरोकारवाला निकायहरू, र हरियो वन कार्यक्रमले सयुक्त रूपमा क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्दा समावेशी

सहभागीतामुलक पद्धतिद्वारा हरियो वनका सफल प्रयासहरूलाई पनि निरन्तरता दिने जस्तै कार्यक्रम कार्यान्वयनमा दलित तथा अल्पसंख्यक समुदायहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिने र क्षमता विकासमा पनि अभिवृद्धि भएको पाइएको छ ।

- विद्यमान सामाजिक सवाल सम्बोधन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, महिला नेतृत्व विकास सम्बन्धि विषयगत ज्ञान, सीप तथा दक्षताको विकास, महिला सशक्तीकरण विकासका लागि उपायहरूको खोजी विषयमा सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक तालिम प्रदान गर्दै महिला नेतृत्व विकासमा सहयोग पुगेको छ ।
- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा महिला नेतृत्व विकासमा पुरुष तथा निर्णायक वर्गको संलग्नतामा गाउँपालिका क्षेत्रका वन समुहका कार्यसमिती पदाधिकारीहरूलाई तालिम तथा कार्ययोजना कार्यान्वयनबाट विद्यमान सामाजिक सवाल सम्बोधन, लैङ्गिक विकास, महिला सशक्तीकरणका लागि उपायहरूको खोजी तथा स्थानीय स्तरमा प्रयोगका विषयमा सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक तालिम प्रदान गर्दै महिला नेतृत्व विकासमा सहयोग पुगेको छ ।
- समाजमा विद्यमान सामाजिक सवालहरूलाई मध्यनजर गरी सहभागीतामुलक अन्तरक्रियात्मक गोष्ठी, छलफल मार्फत तयार भएको सामाजिक विश्लेषण प्रतिवेदनका आधारमा विकासको मुलप्रवाहबाट पछाडि पारिएका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक समुदाय तथा सकंटासन्न लक्षित वर्गको सार्वजनिक सरोकारका विषयमा अर्थपूर्ण सहभागिता, विकासमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण तथा विकासमा पहुँच, क्षमता विकास तथा अभिवृद्धिमा टेवा पुगेको पाइएको छ ।
- सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्र सञ्चालनबाट विपन्न, दलित र महिलाहरूले पैरवी अभियानमा मुख्य नेतृत्व बहन गर्दै स्थानीय निकायहरूसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा विविध क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी सामाजिक रुपान्तरणका क्षेत्रमा सक्रिय सहभागितामा अग्रपक्तिमा आउनका लागि सक्षम भएका छन् ।
- डुडुवा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका ४ वटा सा.व.उ.स. मा क्षमता सुधारका लागि समयानुसारको कार्ययोजना बनाई लागु गर्दा समूहको आन्तरिक तथा बाह्य सुशासन अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुगेको पाईएको छ । साथै उक्त समूहहरु मध्ये ४ वटा को संस्थागत क्षमता पुनःआँकलन गर्दा पहिलेभन्दा उल्लेख्य रुपमा सुधार भएको र समूह अझ बढी सक्रिय भएको पाइएको छ ।
- डुडुवा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका २ वटा प्राकृतिक स्रोत समुहहरूको आन्तरिक लैससास नीति बनाई सम्बन्धित समुहहरूको कार्यसमितिबाट अनुमोदन गराई सा.व.उ.स पदाधिकारीहरूमा प्रभावकारी नेतृत्व, निर्णय प्रकृया र पैरवीमा कार्यकुशलता सुधारमा सहयोग पुगेको छ ।
- तरकारीको बिरुवा उत्पादन गर्न प्लाष्टिक थैलाको सट्टा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध बिरुवाको पातको थैला (खोचा) प्रयोग गर्दा निम्न आर्थिकस्तर भएका कृषकहरूको जिवनस्तर माथि उठाउन र प्लाष्टिक थैलाको प्रयोगबाट जलवायु परिवर्तनमा परेको असरलाई न्यूनीकरण गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।

सिकाई

हरियो वन कार्यक्रमले डुडुवा गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरूको विस्तृत योजना, कार्यक्षेत्र, कार्यशैली आदिका बारेमा सरोकारवालाहरूलाई पारदर्शी ढंगले जानकारी दिई क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिरहेको हुँदा स्थानीय सरकार तथा बासिन्दाहरूको निकै प्रभावकारी सहयोग प्राप्त भएको छ । तसर्थ कुनै पनि परियोजनाका हरेक चरणहरूमा स्थानीय सरकारको नेतृत्व तथा स्थानीय समुदायको अपनत्व गराएर मात्रै कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्दो रहेछ भन्ने एकदमै महत्वपूर्ण सिकाई भएको छ । यस्ता कार्यक्रम र क्रियाकलापको खाका तयार गर्दा स्थानीय स्तरमै

उपलब्ध स्रोत र साधनहरूको प्रयोग तथा सुधारमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ । कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा उपभोक्ताहरू बिच सहभागितात्मक छलफल गर्ने परिपाटीले सुधार गर्नुपर्ने कुराको पहिचान, सुधार योजना, कार्यान्वयन तथा उपलब्धि प्राप्त गर्न सहज हुने देखिएको छ । वाह्य श्रोतबाट प्राप्त हुने प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगका साथसाथै स्थानीय समुदायहरूले एक समुदायमा भएका राम्रा अभ्यास र सिकाईहरू अर्को समुदायलाई सिकाउने र सिक्ने गर्दा संलग्न सबै पक्षलाई फाइदा पुगेको छ । विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू तय गर्दा दोहोरोपना हटाई सकेसम्म लक्षित वर्गहरूमा ती क्रियाकलापहरूले दिगो असर पार्ने गरी तय गरिनु पर्दछ । विभिन्न स-साना क्रियाकलापहरूमा थोरै-थोरै बजेट विनियोजन गरिनु भन्दा पनि धेरै लक्षित वर्गलाई फाइदा पुग्ने गरी कुनै एक क्रियाकलापका लागि समस्टिगत रूपमा बजेट विनियोजन गरिनु समुदायका लागि प्रभावकारी हुन सक्छ । त्यस्तै भौतिक तथा पूर्वाधार विकास निर्माणका संरचना सम्बन्धि योजनाहरू तय गर्दा यस्ता योजनाहरूको कार्यान्वयनबाट त्यहाँको बातावरण संरक्षणमा पर्न सक्ने तत्कालिक र दुरगामी नकारात्मक प्रभावहरू र जलवायु परिवर्तनले यस्ता भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावहरूको उचित लेखाजोखा गरी कार्यान्वयन गर्दा विकासको प्रतिफल दिगो र प्रभावकारी हुन्छ ।

अन्य केही मुख्य सिकाईहरू:

- जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई सामना गर्न समुदाय र सामुदायिक संगठनहरू (जस्तै सावउस, सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्र, कृषि समूह, सहकारी समूह, समुदाय स्तरका सघं संस्थाहरू, समुदायमा आधारित चोरी सिकारी नियन्त्रण समिति) को परिचालन उपयुक्त माध्यम हो । यसका लागि उनीहरूमा पर्याप्त ज्ञान, सिप तथा क्षमता विकास तथा अभिवृद्धि हुन आवश्यक छ ।
- जलवायु परिवर्तनको असर मानव समुदायको तुलनामा वन तथा जैविक विविधतामा ढिलो देखिएता पनि अन्तर्वोगत्वा मानव समुदायमा यसको प्रभाव उल्लेख्य मात्रामा पर्दछ । (सामुदायिक र पारिस्थितिकीय अनुकूलन)
- हरियो वन कार्यक्रमद्वारा सञ्चालित लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण कार्यक्रमले महिला सशक्तीकरणमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएको छ । तर सामाजिक समावेशीकरण र लैङ्गिक हिंसा रोक्न अभै प्रभावकारी कार्यक्रमहरू लागु गर्न आवश्यक छ । (नेतृत्व विकास, पुरुष तथा निर्णायक वर्गको संलग्नता, जोडी तालिम आदि)
- स्रोत पर्याप्त भएका समूहहरूले सुशासन सुदृढीकरण र प्राकृतिक स्रोतबाट हुने लाभको न्यायोचित बाँडफाँडमा ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ । (सुशासनका औजारहरूको प्रयोग, सामुदायिक वन विकास मार्गदर्शन, न्यायोचित वितरण आदि)
- १६ हप्तासम्म विविध गतिविधिका साथ सञ्चालन गरिने सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्रको अभ्यासमा निरन्तरताको साथै सहभागी, सहजकर्ता र स्थानीय सरकारको उचित तालमेल र सहकार्य हुन सकेको खण्डमा महिलाहरूलाई संगठित गर्न र स्थानीय स्तरका सामाजिक सवालहरू विषेशगरी विभिन्न प्रकारका लैंगिक हिंसाका सवालहरू सम्बोधनमा प्रभावकारी रहेको पाइएको छ ।
- बजारमुखी जीविकोपार्जन सुधारका कार्यक्रमहरूलाई स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा मूलधारमा ल्याई यी उद्यमहरूको प्रबर्धन गर्नका लागि निश्चित बजेट विनियोजन गरेमा आगामी दिनहरूमा यहाँका बासिन्दाहरूको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ ।
- डुडुवा गाउँपालिका र अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँगको नियमित बैठक तथा गोष्ठी कार्यक्रमहरूले संयुक्त क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग पुऱ्याउँदा कार्यक्रम अझ बढी प्रभावकारी, एकीकृत, लक्षित वर्गमुखी

भएको छ । यसरी हरियो वन कार्यक्रम मार्फत साभेदारीमा भएका क्रियाकलापहरूको दिगोपनाका लागि गाउँपालिकाको अपनत्व विकास भएको छ ।

- बायोग्याँस जडान गरी सञ्चालनका लागि पर्याप्त रकम, जमीन र घरपालुवा पशु नभएको खण्डमा डुडुवा गाउँपालिकाले सोको व्यवस्थाका लागि कदम चाल्दा कार्यक्रम थप प्रभावकारी हुन्छ । त्यस्ता समुदायहरूलाई लक्षित गरी स्थानीय सरकारले सरोकारवालाहरूसँग मिलेर बायोग्याँस स्थापना गर्दा लागत कम लाग्दछ ।
- सीपमुलक तालिमका प्रशिक्षार्थीहरूको छनोटमा स्थानीय तहले विशेष भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने देखिन्छ । तालिम अवधि कम्तीमा पनि एक महिनाको बनाउँदा प्रशिक्षार्थीहरूलाई सहजता महशुस हुने देखिन्छ । तालिमका साथसाथै उनीहरूलाई पेशागत प्रयोगमा आउने न्यूनतम सामग्री पनि साथै उपलब्ध गराउँदा उनीहरूलाई आफ्नो व्यवसाय स्थापना तथा स्तरोन्नतीमा मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।
- चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईका युवाहरू स्वयंसेवी रूपमा संलग्न हुने भएकोले युवाहरू परिवर्तन भइरहन्छन् । समुदायका सचेतकको रूपमा रहनु पर्ने हुनाले उनीहरूको नियमित रूपमा क्षमता विकास गरिरहनु पर्दछ र संरक्षण कार्यमा अद्यावधिक गरिरहनु पर्दछ । यसमा स्थानीय सरकारले नियमित सहयोग गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

समुदायमा कार्यक्रमको दिगोपना

हरियो वन कार्यक्रमले सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरू स्थानीय स्तरमै माग भई आएका तथा टड्कारो रूपमा सामाजिक तथा पर्यावरणीय विकासमा बाधा पुऱ्याउने समस्याका समाधानका कार्यक्रमहरू भएकाले आगामी दिनहरूमा पनि यी कार्यक्रमहरूले निरन्तरता पाउन एकदमै जरुरी भएको महसुस भएको छ । आवधिक योजनाहरूमा लक्षित सामाजिक वृद्धि हासिल गर्न स्रोत तथा साधनमा समान पहुँच, रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना, पर्यावरण संरक्षण, सुशासनको अभिवृद्धिजस्ता संरचनागत आवश्यकताहरूलाई यी कार्यक्रमहरूको निरन्तरताले उचित रूपमा सम्बोधन गर्ने भएकाले डुडुवा गाउँपालिकाले हरियो वन कार्यक्रमद्वारा सञ्चालन गरिएका क्रियाकलापहरूलाई थप परिष्कृत गर्दै अघि बढाउन जरुरी हुन्छ । यसका लागि डुडुवा गाउँपालिकाले स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, ज्ञान र दक्षताको दिगो सदुपयोग हुने गरी यी कार्यक्रमहरूलाई आफ्नो वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश गराई अघि बढाउनु पर्छ, जसले गर्दा विकासको मूलधारमा ल्याउन बाँकी रहेका जाति, वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र तथा अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, बञ्चित आदि सबै समुदायको सामाजिक अवसरको पहुँच विस्तारमा सहयोग पुऱ्याउने छन् । जीवनस्तरमा हुने गुणात्मक सुधारले मात्र स्थानीय बासिन्दालाई प्रत्यक्ष परिवर्तनको अनुभूति दिलाउने र अन्ततः पर्यावरण संरक्षण र जीवनस्तर सुधार गर्ने हुनाले हरियो वन कार्यक्रम मार्फत हाल सञ्चालन भइरहेका कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिनु जरुरी हुन्छ ।

समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईलाई सम्बन्धित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको उपसमितिको रूपमा कार्यविधि अनुमोदन गरी संस्थागत गरिनु पर्दछ र सो कार्यमा डुडुवा गाउँपालिकाले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ । बहुवर्षिय बालीहरूलाई ब्लकस्तरमा उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरी यस गाउँपालिकाको चुरेक्षेत्रमा भू-क्षय कम गर्ने काममा स्थानीय तह, कृषक, नीजि क्षेत्र लगायत सबै सरोकारवालाहरूको सहकार्य जरुरी हुन्छ । यी सबै सरोकारवालाहरूको सहकार्य स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा पनि जरुरी हुन्छ । स्थानीय सरकारले असल अभ्यासको अनुसरण गरी आफ्ना वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमका मूलप्रवाहीकरण गर्नु पर्दछ । जलाधार क्षेत्रमा संस्थागत संरचनाको स्थापना तथा विकासका लागि पनि स्थानीय सरकारले पहल गर्दा थप प्रभावकारी हुन्छ । वातावरणमैत्री भौतिक पुर्वाधार विकासका लागि पनि सम्बन्धित समुदाय र सरोकारवाला निकाय, संस्थासँगको सम्बन्ध स्थापित गर्न डुडुवा गाउँपालिकाले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्दा हरियो वन कार्यक्रमको अन्त्य पछि पनि यी सफल कार्यक्रमहरूले दिगोपना पाउने देखिन्छ ।

हरियो वन कार्यक्रमको समयावधि समाप्त हुनु अघि हाल सञ्चालनमा रहेका क्रियाकलापहरु र आशातीत उपलब्धिहरु हासिल हुने गरी सम्पन्न गरिनेछ । सफल देखिएका क्रियाकलापहरुलाई बिस्तार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग निरन्तर प्रदान गरिनेछ। ती क्रियाकलापहरुलाई राष्ट्रिय योजना तथा अन्य आयोजनाहरु साथै सरोकारवालाहरु र हरियो वन कार्यक्रमका साभेदार संस्थाहरुसँग सहकार्य तथा साभेदारीका लागि प्रयासहरु गरिनेछ । साथै बाँकी समयावधिमा यी कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका दौरान प्राप्त सिकाई तथा उपलब्धिहरुको अभिलेखिकरण पनि गरिनेछ ।

हरियो वन कार्यक्रम

डिस्क्लेमर: यो सामाग्री अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनताहरुको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो । यस सामाग्री भित्रका विषयवस्तु र सामाग्री डब्लुडब्लुएफ नेपालका एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन ।